Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ISSN: 2992-8982

74-91 XALQARO DARAJA

MAXSUS SON, 2024

IJTIMOIY, IQTISODIY, SIYOSIY, ILMIY, OMMABOP JURNAL

2024-YIL 18-19-APREL

"RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA AGROIQTISODIYOT VA BUXGALTERIYA HISOBINING DOLZARB MUAMMOLARI VA ULARNING YECHIMLARI" PROFESSOR NURILLA SULAYMONOVICH SANAYEV TAVALLUDINING 85 YILLIGIGA BAG'ISHLANGAN

XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

SAMARQAND DAVLAT VETERINARIYA MEDITSINASI, CHORVACHILIK VA BIOTEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI, 2024

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich
Bosh muharrir o‘rinbosari:
Karimov Norboy G‘aniyevich

Elektron nashr. 678 sahifa.
E’lon qilishga 2024-yil 19-aprel kuni ruxsat etildi.

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay’ati:
Salimov Oqil Umrzoqovich, O‘zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O‘zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, “Nobel” mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a’zosi, Turkiya – O‘zbekiston do‘stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O‘zR Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O‘zR Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vaziri o‘rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O‘zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., “O‘IRIAM” ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do‘stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro “Nordik” universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po‘latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., professor
Eshtayev Alisher Abdug‘aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., “El-yurt umidi” jamg‘armasi ijrochi direktori o‘rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o‘g‘li, t.f.f.d., TAQU katta o‘qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg‘ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o‘g‘li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O‘zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig‘i o‘rinbosari
Ochilov Farxod, O‘zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo‘limi boshlig‘i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o‘qituvchisi

Ekspertlar kengashi:
Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: “Ma’rifat-print-media” MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘zR Tabiat resurslari vazirligi, O‘zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Benazir ustozni yod etib 10
Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti jamoasi

Qishloq xo'jaligi taraqqiyotining ustuvor yo'nalishlari 12
Yunusov Xudaynazar Beknazarovich

Agroklasterlarda biznes jarayonlari moliyaviy natijalari hisobini takomilashtirish 14
Alikulov Abdimo'min, Koshkalda Irina

Assessment of the ESG rating of banks 19
Ruziyeva Elvira, Eshmuradov Ulugbek

Contract Preferences of Smallholders: Evidence From a Study on Potato Production in Uzbekistan 24
Sanaev Golib, Sanaeva Rakhima, Nurullaev Ulmasjon, Nurullaeva Bakhora, Sanaev Anvar

Taxation Systems in the Agricultural Production Sphere in the Context of Resistance to Shadow Economy 34
Koshkalda Iryna, Dombrovska Olena, Alikulov Abdimumin

Factors Influencing Farmers' Cooperation in Irrigation: A Study of Samarkand Province, Uzbekistan 39
Tadjiev Abdusame Abduxamidovich

Xalqaro standartlar asosida qishloq xo'jaligida kapital qo'yilmalar hisobi hamda hisobotlarini takomillashtirish 43
Xasanov Baxodir Akramovich, Egamberdiyeva Salima Rayimovna, Raxmatov Jonibek Ismoil o'g'li

Tijorat banklarida ichki auditida muhimlik va auditor riski masalalari 50
Ibragimov Abdugapur Karimovich, Qo'Idoshev Dilshod Melixurozovich

Agroklasterlar ichki sotish jarayonida transfert baholarni belgilashni tashkiliy-uslubiy jihatlari 57
Eshmuradov Ulug'bek Tashmuratovich

Auditda regression tahlilni qo'llashning xususiyatlari 64
Tajekeev Ziynatdin Kobeysinovich

Uzumchilik fermer xo'jaliklarida ishlab chiqarish xarajatlari hisobini takomillashtirish 67
Ibragimov Mansur Mardonovich

Xalqaro standartlar asosida qishloq xo'jaligida aktivlarni tasniflash, ularning hisobi va hisobotini takomillashtirish 71
Egamberdiyeva Salima Rayimovna

The Place of Digitalisation in the Rural Areas Development of Ukraine 76
Riasnianska A. M., Kniaz O. V.

Yalpi ichki va hududiy mahsulotning ko'payishida faol tadbirkorlikning o'rni 79
Salamov Ibroxim, Kudratov Rizo Turdibayevich, Nazarova Maryam Sharipovna

Inflyatsion targetlash rejimining pul-kredit siyosatini amalga oshirishdagi ahamiyati 84
Fayziyev Oybek Raximovich

Asalarichilikning qishloq xo'jaligi iqtisodiyotidagi o'rni va uni rivojlantirish istiqbollari 89
Alikulov Abdimo'min Ismatovich, Ishturdiyev Hasan Abdigapparovich

Uzumchilik majmuining tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi va uning tamoyillari 94
Boltayev Nazarbek Narzullayevich

Mintaqaviy klasterning xususiyatlari 98
Urdushev Hamrakul

Considerations for Bolstering Entrepreneurship in the Evolution of the Domestic Economy 102
Shadiyeva Gulnora Mardiyevna

Chorvachilik tarmog'ida ishlab chiqarish samaradorligini oshirish imkoniyatlari 107
Kudratov Rizo Turdibayevich, O'roqov Feruz Ibodullayevich

Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtiirishning hududiy jihatlari 112
Kazakova Zulayho Salaxiddinovna, Nazarova Maryam Sharipovna

Yalpi ichki mahsulot va uni hisoblashni takomillashtirish yo‘llari 117
Xalmurzaev Mansur, Abdushukurov Xondamir

Qishloq xo‘jaligi korxonalarida tovar-moddiy qiymatliklar hisobini takomillashtirish yo‘nalishlari 122
Raximova Umida Rabbimovna

Mamlakatimiz agrar tarmog‘ida innovatsiyalarga asoslangan tadbirkorlikni rivojlantirish 127
Olimova Nodira hamrakulovna

Banklarda ichki auditni xalqaro audit standartlari asosida takomillashtirish 131
Rizayev Nurbek Qodirovich, Boymatova Chinora Ilxomovna

Agroklasterlarda asosiy vositalarni modernizatsiyalash va ta’mirlash xarajatlari hisobini takomillashtirish 137
Alikulov Abdimo‘min Ismatovich, Ibodullaev D., Abdushukurov Xondamir Botiraliyevich

Davlat budjetida boshqaruv xarajatlarini moliyalashtirishni takomillashtirish yo‘llari va xarajatlarining optimallashtiruv muammolari 142
Narziyeva Guzal Baxtiyorovna

Bandlikni ta’minlash va kambag‘allikni qisqartirishni yuzaga keltiruvchi sabablar hamda ularning yechimi 146
Ahmatova Qunduzbonu Asliddinovna, Sunnatullayev Musurmon Sunnatullo o‘g‘li, Salamov Ibroxim

Global iqtisodiy rivojlanish sharoitida yashil iqtisodiyot muammolari 151
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Musurmonov Nodirbek Ahmadovich

Menejer boshqaruvida boshqaruv mehnati va guruhlar dinamikasi 155
Xasanova Sitora Islamovna

G‘allachilik klasterlarida buxgalteriya hisobi shakllarini takomillashtirish 158
Yuldashev Sherali Xaitovich

Современность услуг агропромышленного комплекса в условиях инновационной экономики положение дел 163
Тураев Баходир Хатамович, Рузиев Хамрокул Жураевич

Влияние внешних факторов на эффективность производства животноводства 170
Хамдамова Насиба Аблакуловна

Banklarda ichki auditni rejalashtirish masalalari 173
Ibragimova Iroda Rashid qizi, Safarov Abdumajit Abdixamidovich

The Importance of Digital Technologies in the Development of Agriculture 179
Rabbimov Elbek Abdulloyevich

Yakka tartibdagi tadbirkorlarni soliqqa tortish o‘zini o‘zi band qilishni davlat tomonidan tartibga solish shakli sifatida 182
Pardayeva Ozoda Mamayunusovna, Javmanov Jamshed Abdusamatovich

O‘zbekiston pensiya tizimida pensiya hisoblash va to'lashni rivojlantirishda xorijiy mamlakatlar tajribasini uyg‘unlashtirish 186
Xasanov Baxodir Akramovich, Nurmanov Din-Axmed Tileubayevich

Uzumchilik mahsulotlari eksportini oshirish omillari 193
Ibragimov Mansur Mardonovich

Korxonalarning xo‘jalik faoliyati hisobining mohiyati, ahamiyati va hisob turlari 196
Ishturdiyev Hasan Abdigapparovich, Tilabov Shohruh Baxriddin o‘g‘li, Irisboyev Raxmatilla Shavkat o‘g‘li

Raqamli iqtisodiyotning o‘zbekistondagi holati va uning rivojlanish istiqbollari 200
Kazakova Zulayho Salaxiddinovna, Abdullayev Sanjar Sayfiddin o‘g‘li, Sunnatullayev Musurmon Sunnatulla o‘g‘li

Fermer xo‘jaliklar faoliyatida investitsiyalarning o‘rni 204
Nomozova Mahliyo Mamirjon qizi, Yuldashev Muhammad Utkir o‘g‘li, Solijonova Diyora Xaydarali qizi, Saydullayev Akbarali Akram o‘g‘li, Urazov Jamshidjon Sa’dullayevich

Raqamli iqtisodiyotning o‘rni va joriy etishdagi imkoniyatlari 209
Salamov Ibroxim, Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Ummatov Begzod Ikrom ugli, Bekpolatov Sultonxon Sherzod ugli

Raqamli iqtisodiyot sharoitda asosiy vositalarni hisobga olishni takomillashtirish 214
Xatamov Kobil Xayrievich, Sodiqov Xayrulla Sattorovich

Improving Cost Accounting for Sales of Agricultural Products in Farms 218
Abdimumin Alikulov, Ulugbek Eshmuradov, Khondamir Abdushukurov

Servis korxonalarini raqamli iqtisodiyotga o‘tkazishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish 224
Kurbanova Raxima Jamshedovna

Raqamli iqtisodiyotning bugungi kundagi holati 228
Nurmanov Sherzod Xujayarovich, Eshimova Gulandom Botir qizi, Daniyarov Xurshid Baxtiyarovich

Qoramolchilikda ozuqa ta’minotini yaxshilash yo‘llari 233
Nurullayev Ulug‘bek Uytalovich, Urazov Jamshidjon Sa’dullayevich

Meva-sabzavotchilik klasterlarida faol tadbirkorlikning iqtisodiy samaradorlikni oshirishdagi o‘rni 236
Ibroxim Salamov, Roziyeva Gulxayo Chorievna

Qishloq xo‘jaligini rivojlantirishning o‘ziga xos xususiyatlari 242
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Isaxonov Shaxzodjon Nurali o‘g‘li

O‘zbekiston chorvachiligidagi muammolar va ularning yechimi 246
Xudoyberdiyeva Marifat Umarovna, Xamdamova Nasiba Ablokulovna, Esirgapov Diyor Akramovich, Ulmasov Tohir Suvonqulovich

Qishloq xo‘jaligi iqtisodiyotini rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning o‘rni va ahamiyati 249
Kazakova Zulayho Salaxiddinovna, Ulmasov Amirxon Rasul o‘g‘li, Botirov Bekzod Ulug‘bek o‘g‘li

Механизмы и инструменты финансирования малых и средних сельскохозяйственных предприятий (На примере Центральноазиатского региона) 253
Худойбердиева Асила

Agroklasterlarda kapital qo‘yilmalar hisobini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish masalalari 259
Irisboyev Rahmatillo Shavkat o‘g‘li, Jo‘rayeva Diyora Olimjonovna, Eshmuradov Ulug‘bek Tashmuratovich

Milliy iqtisodiyotda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rolini oshirishning ustuvor yo‘nalishlari 265
Saidxonov Akmalxon

Improving Accounting and Auditing of Inventories in Agricultural Clusters 269
Raximova Umida Rabbimovna

Maishiy xizmatlar sohasining rivojlanish tendensiyalari va kambag‘allikni qisqartirishdagi o‘rni 272
Rajabov Navruzbek Azimjonovich

Chorvachilik tarmog‘ida mahsulotlarni qayta ishlash samaradorligini oshirish imkoniytlari 277
Salamov Ibroxim, Nurmanov Sherzod Xujayarovich, Hotamov Adhamjon Asqarjon o‘g‘li

Порядок применения и актуальность международных стандартов финансовой отчетности в деятельности коммерческих банков и предприятий 282
Нарзиева Гузал Бахтиёровна, Хомидов Асилбек Отабек угли, Асомиддинов Хусан Асомиддин угли, Болтабаев Диёрбек Омондурди угли

Savdo korxonalarida segmentar hisobning o‘rni va ahamiyati 286
Mardonov Mamed Shavkatovich, Bobomuradova Sarvinoz Ziyadullayevna

Livestock Development Problems and Prospects in Uzbekistan 289
Khamdamova Nasiba Ablakulovna, Ulmasova Oygul Bakhtiyarovna, Xudayberdiyeva Marifat Umarovna

Понятие и учет капитальных вложений в агрокластерах 292
Жураева Диёра Олимджановна

Xizmat ko‘rsatish korxonalarini innovatsion modernizatsiyalashda iqtisodiy samaradorlikni hisoblash metodini takomillashtirish 297
Kurbanova Raxima Jamshedovna, Umurzoqova Sevinch Karim qizi

Tarmoq mahsulotlarini ishlab chiqarish va sotishda innovatsion texnologiyalarni qo‘llashning iqtisodiy samaradorligi 301
Nazarova Maryam Sharipovna, Kazakova Zulayho Salaxiddinovna

Maishiy xizmatlar sohasini tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirishda raqamli innovatsion texnologiyalarning roli va ahamiyati 304
Quliyev Begimqul Melikovich

O‘zbekiston iqtisodiyotining rivojlanishi va iqtisodiy o‘sish uchun barqaror investitsiya muhitini ta’minlash masalalari 308
Raximova Umida Rabbimovna, Elmurodova Dilnoza Farxodovna

Biznesni qo'llab-quvvatlashda iqtisodiy-ijtimoiy holatni yaxshilash imkoniyatlari 311
Salamov Ibroxim, Janibekov Faxriddin Beknazarovich, Ulmasova Oygul Baxtiyorovna, Xudayberdiyeva Marifat Umarovna

G'alla urug'chiligida boshlang'ich hisob va ichki nazoratni takomillashtirish 315
Yuldashev Sherali Xaitovich, Yusupov Uchqun, Zokirov Behruz

Baliqchilik xo'jaliklarini rejalashtirishning ahamiyati va bosqichlari 318
Dosmuratova Shaxista Kengashovna

"Yashil" iqtisodiyot: konsepsiyaning shakllanishi va asosiy kategoriyalari 321
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Toshpulatova Kamola Xurshed qizi

Sutchilik yo'nalishidagi xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatida marketing elementlaridan foydalanish 324
Urazov Jamshidjon Sa'dullayevich

Biznes jarayonlarida "xarajat" va "tannarx" kategoriyalarining nazariy jihatlari 328
Xondamir Abdushukurov, Ulug'bek Eshmuradov

Перспективы развития бухгалтерского учета и аудита на основе международных стандартов 333
Рахимова Умида Раббимовна, Асомиддинов Хусан Асомиддин угли, Болтабаев Диёрбек Омондурди угли, Хомидов Аслбек Отабек угли

Asosiy vositalarni hisobga olishning xalqaro va milliy standartlarda aks ettirishning farqli jihatlari 336
Xatamov Kobil Xayrievich, Turabaeva Ozoda Ilxambekovna

Qishloq hududlarida ekoturizm maskanlarining turistik salohiyati va sig'imi tahlili 340
Abduraxmanova Aqida Fayzulla qizi, Xoshimova Sevara Bahromovna, Sayfullaev Umidulla Fazliddin o'g'li

Chorvachilik tarmoqlarida otchilik infratuzilmasining hozirgi holati va istiqboldagi iqtisodiy samaradorligini oshirish imkoniyatlari 346
Salamov Ibroxim, Nurmanov Sherzod Xujayarovich, Tursunov Alpomish Amanovich, Yo'ldoshev Raxim Nuriddin o'g'li

Qishloq xo'jaligi klasterlari va fermer xo'jaliklari faoliyatida raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari 351
Nasimjon Babayev, Dilorom Yorbekova, Umidullo Fayzullayev

Agroklasterlarda biznes jarayonlari sotish hisobini takomillashtirish 354
Abdunazarova Sevinch, Aliqulova Zebuniso, Eshmuradov Ulug'bek Tashmuratovich

Iqtisodiyotni modernazatsiyalash sharoitida qishloq xo'jalik ishlab chiqarishining samaradorligi 360
Kudratov Rizo Turdibayevich, Abduxaliqova Farangiz Abduxoliq qizi

Increasing Efficiency of Catering Enterprises Through Modernization 365
Kurbanova Rakhima Jamshedovna

Chorvachilik majmuasi infratuzilmasi va uni rivojlantirish 369
Nurmanov Sherzod Xujayarovich, Aslonov Xotamjon Sharibboy o'g'li

Davlat-xususiy sherikchiligini rivojlantirishda klasterlarning ahamiyati 373
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Raxmatullayev Sherzod Mexriddinovich

Studying the Features of Innovative Development in The Agricultural Sector of the Economy 377
Yorbekova Dilorom Muxammadkulovna

Chorvachilikda klasterlashning ayrim masalalari 380
Urdushev Hamrakul, Mavlyanov Majid Tuychiyevich

Issues of Development of "Green Economy" in the Context of the Actualization of the Problem of Ecology and Climate Change 385
Mukhayyo Dustova

Xizmatlar sohasi rivojlanishining aholi turmush darajasiga ta'siri 390
Xudoyberdiyeva Marifat Umarovna

Baliqchilik xo'jaliklarini rivojlantirish prognozini ishlab chiqish masalalari 393
Dosmuratova Shaxista Kengashovna

Mahalliy soliqlar va mahalliy yig'imlarning iqtisodiy mohiyati 396
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Asomiddinov Husan Asomiddin o'g'li

Turizm korxonalari hisob siyosatini shakllantirish 400
Ibragimov Mansur Mardonovich

Korxonalarda moliyaviy holatini ifodalovchi ko‘rsatkichlar tahlili 404
Ishturdiyev Hasan Abdigapparovich, Tilabov Shohruh Baxriddin o‘g‘li, Yusupova Ergashoy

Innovatsiya, innovatsion iqtisodiyot atamalarining mohiyati va ulardan samarali foydalanish yo‘llari....................408
Xudoyberdiyeva Marifat Umarovna, Boyjigitov Kamronmirzo Sobirjon o‘g‘li, Obloberdiyev Shuxrat Sharof o‘g‘li

The Processing Indicators of Livestock Products on the Basis of Economic Statistical Models....................411
Yorbekova Dilorom Muxammadkulovna, Hotamov Adhamjon Asqarjon o‘g‘li

Paxta-to‘qimachilik klasterlarida tola ishlab chiqarish xarajatlari tahlili 414
Alikulov Abdimo‘min Ismatovich, Farangiz Rustamova

Meva-sabzavotchilikni rivojlantirishda klaster yondashuvining afzalliklari 419
Eshankulov Sirojiddin Xakimovich

Prospects for Leaving the Population Out of Poverty 424
Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Radjabov Navruzbek Azimjonovich, Uralov Baxtiyor Maxmudovich, Fayzullayev Umidullo Xayrullo o‘g‘li

Tijorat banklarida korrupsiyaga qarshi kurashishning komplayens nazorati usullarini takomillashtirish....................429
Sultanov Abrorbek Umarali o‘g‘li, Axmedov Shuxrat Xikmatullayevich

Segmentar va moliyaviy hisobot tuzishda xo‘jalik yurituvchi subyektlar mulkini baholashning metodologik muammolari 435
G‘olibjon Alikulov

Raqamli iqtisodiyotga o‘tish orqali yashirin iqtisodiyotni jamiyatga ta’sirini kamaytirish 439
Uralov Baxtiyor Maxmudovich, Abdusalomov Farruh G‘ayrat o‘g‘li

Sustainable Farming Futures: the Economic Need of Climate Change Program in Uzbekistan....................443
Akhmadjon Nurullaev, Sanayeva Raxima Amirqulovna, Visola Khasanova, Bakhora Nurullaeva, Anvar Sanaev

Problems and Prospects of Cadastral Valuation of Land Resources in the Republic of Kazakhstan 447
Berdimurat Nazimgul, Bassybekova Zh.B.

Значение цифровизации в сельском хозяйстве 451
Сыздықова Азиза Оралбайқызы, Сапарова Айнура Алпамысовна

Xizmatlar sohasi samaradorligini oshirish masalalari 456
Mirzayev Qulmamat Jonuzakovich, Mardanova Mohidil Otabek qizi, Mirzayev Azzamjon Jonuzokovich

Aholini o‘z-o‘zini bandlikka jalb qilish orqali ishsizlik darajasini pasaytirish....................461
Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Jo‘rayev Sherali Anor o‘g‘li

Innovatsiyani joriy qilishning fermer xo‘jaliklari daromadlariga ta‘siri 465
Eshboyev Diyorbek Yo‘ldosh o‘g‘li, Sinayev Sherali Islom o‘g‘li, Ismoyilov Azamat Isroyilovich

Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga muvofiq daromadni tan olish masalalari....................471
Kozimjonov Abrorbek

O‘zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning yutuqlari va muammolari....................475
Ochilova Mohigul Toshtemir qizi

Soliq ma’murchiligida raqamli iqtisodiyotning ahamiyati va uning ilmiy-nazariy asoslari tahlili 479
Uralov Baxtiyor Maxmudovich, Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Holmirzayev Sardor Ravshan o‘g‘li, Tursinaliyev Abdulaziz Shokirjon o‘g‘li

O‘zbekistonda davlat xizmatlari ko‘rsatish milliy tizimini rivojlanishi: xronologik tahlil....................484
Hasanov Habibullo

Chorvachilikning mamlakat iqtisodiyotidagi ahamiyati va uning rivojlanishi....................488
Xamdamova Nasiba Ablakulovna, Tirkashev Farxod Mahmudovich, Sayfullayev Akbar Xoljigit o‘g‘li, Erkinov Samandar Maxmudovich

O‘zbekiston chorvachiligiga oid FAO ma’lumotlari haqida 493
Pardayeva Kamola

Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga muvofiq xaridorlar bilan tuziladigan shartnomalar asosida tushumni hisobga olishning ahamiyati 498
Norbekov Davron

Paxtachilik klasterlarida ishlab chiqarishga ta’sir etuvchi omillarning tahlili 502
Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Abduraxmonov Orifbek Odiljon o‘g‘li

Raqamli iqtisodiyotning zamonamizdagi bugungi oʻrni 506
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Zarmaxmatov Nomozjon Baxodir oʻgʻli

Improving Cost Audit in Innovation Activities 510
Mustafoev is the son of Akbar Mustafa

Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobotni mhxs asosida transformatsiya qilish zaruriyati 514
Xolmurodov Otabek

Klasterlarni tashkil etishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari va ularning mamlakat iqtisodiyotida tutgan oʻrni 521
Javmanov Jamshed Abdusamatovich, Homidov Aslbek Otabek oʻgʻli, Asomiddinov Husan Asomiddin oʻgʻli, Boltayev Diyorbek Omondurdi oʻgʻli

Soliq imtiyozlarini nazariy asoslash va huquqiy tartibga solish 526
Uralov Baxtiyor Maxmudovich

Sugʻurta shartnomalari va sugʻurta majburiyatlari hisobini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida takomillashtirish 531
Ochilov Ilyos Keldiyorovich

Обеспечение привлекательности инвестиции коммерческих банков 537
Назаров Килич Холмурадович, Нафасов Шохрухбек Хошимович

Oʻzbekistonda tashqi savdoning rivojlanishi va muammolari 539
Xudayberdiyev U.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida mehnatga haq toʻlashning nazariy jihatdan tashkiliy-iqtisodiy asoslari 542
Rajabov Navruzbek Azimjonovich, Toshmurodova Dilbar Muzaffar qizi

Human Capital in Education 546
Ibragimov Mansur Mardonovich, Ergashev Olloyor

Qishloq joylarida xizmat koʻrsatish sohasini rivojlantirish hamda oʻzini oʻzi band qilish orqali ishsizlikni kamaytirishning nazariy asoslari 551
Joʻrayev Sherali Anor oʻgʻli, Abdikarimov Nazirbek Odil oʻgʻli, Uralov Baxtiyor Maxmudovich

Uchqora uzumi-mayizini yetishtirishning iqtisodiy samaradorligini oshirish imkoniyatlari 555
Salamov Ibroxim, Kudratov Rizo Turdibayevich, Janibekov Faxriddin Beknazarovich

Moliyaviy natijalarning tavsifini takomillashtirish 561
Yusupova Farizabonu Zarifovna

Kambagʻallik va uni qisqartirish yoʻllari 564
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Doʻstiyorov Mirabbos Erkin oʻgʻli

Raqamli iqtisodiyot sharoitida aholi turmush darajasini oshirishda xizmat koʻrsatish sohasining ahamiyati 568
Xolmurodov Otabek

Oʻzbekistonda aholi turmush darajasi va daromadlarining oʻziga xos xususiyatlari 570
Rajabov Navruzbek Azimjonovich, Uralov Baxtiyor Maxmudovich, Saidmurodov Sardor Mirsalohovich

SWOT-анализ конкурентоспособности национального туризма в Узбекистане в условиях преодоления последствий пандемии 574
Ochilova Mohigul Toshtemir qizi, Abduzoirov Sarvarbek

Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish va aholi turmush darajasini yanada yaxshilashda iqtisodiy samaradorlikni oshirishning ahamiyati 577
Salamov Ibroxim, Kudratov Rizo Turdibayevich, hamdamova Nasiba Ablakulovna

Jahon iqtisodiyoti va xalqaro savdo munosabatlari 582
Tirkashev Farhod Mahmudovich, Xoʻjaqulov Inomjon Rustam oʻgʻli

Xizmat koʻrsatish sohasini raqamli iqtisodiyot sharoitiga mos rivojlantirishning ayrim masalalari 586
Mirzayev Qulmamat Jonuzakovich, Sherzodova Diyora Sherzod qizi

Turistik destinatsiyalarni rivojlantirish orqali turistik zonalarni takomillashtirish 589
Raxmonov Siyovush Turob ugʻli, Ochilova Mohigul Toshtemir qizi

Ivermektin, klozantel, iversantaplus dori vositalarining marketing tahlili 592
Raxmadullayev Humoyun Rashid oʻgʻli, Farmonov Nizom, Salamov Ibroxim

Цифровая оптимизация для экологической безопасности в агропромышленном комплексе 597
Юнусов Худайназар Бекназарович, Сафарова Лола Улмасовна

Смысловой – системный анализ процессов обработки плодов и
овощей энергии начального импульса...602
Курбанов Жамшед Маджидович, Курбонова Мадина Жамшедовна

Формирования алгоритма расчета эффективности транспортно-логистической
системы поставок грузов...605
Кубаев Улугбек

Роль и потенциал севооборота в создании устойчивых и экологически
чистых систем в сельском хозяйстве на основе цифровизации...611
Юнусов Худайназар Бекназарович, Сафарова Лола Улмасовна

Qoramollar uchun ozuqa ratsionini tuzishda innovatsion yondashuv...617
Mavlyanov Majid Tuychiyevich

Landshaft bog'dorchilikni rivojlantirishda autocad dasturining o'rni...624
Ravshanov Sanjar Tolibjonovich, Sulaymonov Mirobid Abduxolikovich

Aniq qishloq xo'jaligida o'zgaruvchan me'yorlarni qo'llash...628
Akbarov Husan O'zbekxonovich, Bekzod Qudratov

Raqamli iqtisodiyotda neyron tarmoqlaridan foydalanishning ahamiyati...634
Otoboyeva Aziza Shakirovna

Iqtisodiy masalalarni tahlil qilish, me'yorlash, rejalashtirish, baholash hamda
bashorat qilishda korrelyatsiya va regressiya usuli...637
Aktamova Vasila Uktamovna, Axtamova Umida O'ktam qizi

Iqtisodiy ekonometrik modelni tuzish hamda avtokorrelyatsiya mavjudligini aniqlash...641
Raximov Abdulaxad Nematovich

O'zbekistonda qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirishda agrovoltaika
texnologiyasini qo'llash istiqbollari...646
Berdiyev G'ayrat Ibragimovich, Eshpulatov Dostonbek Baxodir o'g'li, Malikova Sevinch Telman qizi

Развитие системы цифровизации в сельском хозяйстве и в народной медицине...650
Рахмонов Фариз Зафаржонович, Мухиддинова Сабрина Мунисовна, Усманова Лайло Рахматуллаевна, Рахмонова Хабиба Нуруллаевна

Raqamli iqtisodiyot fanlarini o'qitishda zamonaviy pedagogik metodlar va
virtual onlayn kurslardan foydalanish...653
Sulaymonov Mirobid Abduxolikovich

Qishloq xo'jaligini boshqarishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning afzalliklari...656
Ravshanov Sanjar Tolibjonovich

Ekin maydonlari tuproqlarini tahlil qilish va boshqarishda sun'iy intellekt tizimlaridan foydalanishning o'rni..660
Otoboyeva Aziza Shakirovna, Artikov Farxod Sayfiddinovich, Usanov Yoqub Dilmurod o'g'li

О некоторых нестандартных способах решения иррациональных уравнений...664
Актамова Васила Уктамовна

Корхоналарни тугатишнинг норматив ва ташкилий-услубий таъминотини такомиллаштириш...666
Дусмуратов Раджапбай Давлатбаевич

Юридик шахсларни тугатишнинг норматив-ҳуқуқий таъминоти...670
Давлетов Икрам Рахимберганович

Саноат корхоналарида мулкий муносабатларни тартибга солишнинг илмий назарий асослари...674
Бобобеков Эргаш Абдумаликович

TIJORAT BANKLARIDA ICHKI AUDITIDA MUHIMLIK VA AUDITOR RISKI MASALALARI

Ibragimov Abdugapur Karimovich
O‘zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi “Buxgalteriya hisobi va audit” kafedrasi professori

Qo‘ldoshev Dilshod Melixurozovich
O‘zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada tijorat banklari umumiy risklarni boshqarish tizimida ichki auditning tutgan o‘rni, risklarga asoslangan audit tizimining rivojlangan davlatlar amaliyoti asosida afzalliklari va undan erishilishi kutilayotgan natijalar bayoni keltirilgan. Shu bilan birga, tijorat banklarida ichki auditorlik riskini aniqlash, baholash usullarini tahlil qilish bo‘yicha ilmiy va amaliy taklif hamda tavsiyalar berilgan.

Banklarda ichki auditini amalga oshirishda auditorlik risklarini hisoblash, baholash va uning natijalarini joriy etish bo‘yicha berilgan taklif va tavsiyalar amaliyoti natijasida erishiladigan ilmiy izlanishlarni amalga oshirish natijasida erishilgan amaliy afzalliklar bo‘yicha taklif va tavsiyalar shakllantirilgan. Natijada bank tizimini nazorati, ayniqsa, ichki audit risklarini hisoblash va moliyaviy hisobot shakllarini tuzish jarayonida qulayliklar yaratilgan.

Kalit so‘zlar: MHXS, konsolidatsiyalashgan moliyaviy holat to‘g‘risidagi hisobot, ichki audit, auditorlik riski, baholash, risklarni guruhlash, topa olmaslik riski, ichki nazorat riski, ajratib bo‘lmas risk, auditor riskining maqbul to‘plami.

Abstract: This article examines the role of internal audit in the overall risk management system of commercial banks, the advantages of a risk-based audit system based on the practice of developed countries, and the expected results from it. Commercial banks have been given scientific and practical suggestions and recommendations on determining the risks of internal audit and analyzing assessment methods.

When implementing internal audit in banks, proposals and recommendations were formed on the practical advantages achieved as a result of the introduction of scientific research, which are achieved as a result of the practical implementation of proposals and recommendations on the calculation, assessment of audit risks and implementation of their results. As a result, the banking system is monitored, especially in the process of calculating internal audit risks and preparing financial statements.

Key words: IFRS, consolidated statements of financial position, internal audit, audit risks, assessment, risk grouping, risk of non-detection, risk of internal control, inherent risk, acceptable set of audit risks.

Аннотация: В данной статье расматриваются роль внутреннего аудита в общей системе управления рисками коммерческих банков, преимущества системы риск-ориентированного аудита, основанной на практике развитых стран, и ожидаемые от нее результаты. Коммерческим банкам даны научно-практические предложения и рекомендации по определению рисков внутреннего аудита, анализу методов оценки.

При внедрении внутреннего аудита в банках формированы предложения и рекомендации по практическим преимуществам, достигаемым в результате внедрения научных исследований, которые достигаются в результате практической реализации предложений и рекомендаций по расчету, оценке аудиторских рисков и внедрению их результатов. В результате обеспечивается контроль за банковской системой, особенно в процессе расчета рисков внутреннего аудита и составления финансовой отчетности.

Ключевые слова: МСФО, консолидированые отчеты финансового положения, внутренный аудит, аудиторские риски, оценка, группировка рисков, риск необнаружения, риск внутренего контроля, неотьемлый риск, приемлемый набор аудиторских рисков.

KIRISH

So‘nggi yillarda O‘zbekiston bank sektori nisbatan yuqori sur’atlarda rivojlandi. Biroq, tijorat banklari soninng tez sur’atlar bilan o‘sib borishi va xorij banklarining tizimga kirib kelishini hisobga olib, ularning faoliyatini tashkil etishdagi sifat o‘zgarishini sezilarli deb bo‘lmaydi. 2020-yildan boshlab har bir bankda keng ko‘lamli

transformatsiya dasturi amalga oshirilishi va "Banklarda axborot texnologiyalarini keng tatbiq etish orqali ularning dasturiy ta'minotini tubdan yangilash lozim" ligi alohida e'tirof etildi.

Shu maqsadda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi №PF-4947 sonli Farmoniga ko'ra: "bank tizimini isloh qilishni chuqurlashtirish va barqarorligini ta'minlash, banklarning kapitallashuv darajasi va depozit bazasini oshirish, ularning moliyaviy barqarorligi va ishonchliligini mustahkamlash, istiqbolli investitsiya loyihalari hamda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini kreditlashni yanada kengaytirish" iqtisodiyotni rivojlantirish va liberallashtirishning ustuvor yo'nalishlari sifatida belgilab o'tilgan. Tijorat banklarining rivojlanishida bank nazorati bo'yicha Bazel qo'mitasining talablari asosida tijorat banklarining mablag'lari yetarliligi va likvidliligi darajasi ko'rsatkichini qo'llab-quvvatlash va bank risklarini boshqarish tizimi, shu jumladan, ilg'or xorijiy amaliyotlari asosida tijorat banklarida menejmenti samaradorligini yanada oshirish kabi mexamizlardan foydalanish va bu bilan zamonaviy tamoyil va mexanizmlarni joriy qilish mavjud to'siqlarni bartaraf etishga olib kelishi ta'kidlangan.

Tijorat banklari faoliyati auditini olib borishda ularga ta'sir etuvchi risklarni aniqlash, baholash va darajasini pasaytirishga qaratilgan ishlarni doimiy ravishda olib borish lozimligini bildiradi. Yuqorida keltirilgan masalalar yechimini topish auditorlik faoliyatini sifatini yuqori ko'rsatkichlarga olib chiqadi va rivojlanish garovi sifatida xizmat qiladi. Uslubiy jihat sifatida tijorat banklari auditorlik hisobotlari bo'yicha auditorlik riskini aniqlash usullariga, ularni baholash tartiblariga, moliyaviy hisobot auditini o'tkazishda risk darajalarini hisoblash usullarini takomillashtirishga, muammolarni chuqur tadqiq qilishga imkon yaratadi.

Tijorat banklari auditorlik riskini baholash usullarini tubdan tahlil qilish, takomillashtirish bo'yicha taklif va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishning zarurligi mavzuning dolzarbligini belgilaydi. Natijada tijorat banklarining faoliyatida muhimlilik va auditorlik riskini baholash tajribasini amaliyotda qo'llash asosida bank tizimi ichki auditni yanada takomillashtirish imkoniyati vujudga keladi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Iqtisodiyotni erkinlashtirish sharoitida tijorat banklari faoliyatiga real baho berish va omonatchilar, kreditorlar va investorlarning bank faoliyati to'g'risida aniq ma'lumotlarga ega bo'lishlarida auditorlik tekshiruvlari muhim ahamiyatga egadir. Bank faoliyatiga xolisona baho berishda tashqi audit muhim o'rin egallaydi.

Yana bir muhim masala tijorat banklarining ichki auditi tomonidan banklarining faoliyatini tekshirishda auditorlik risklarining vujudga kelishi masalasi ham muhim hisoblanadi.

Auditorlik risklarini aniqlash uchun eng avvalo banklar faoliyatini tashqi audit tekshiruvida nimalarga e'tibor berishini bilish lozim. Umumiy qabul qilingan auditorlik faoliyatining xalqaro standartlariga ko'ra "Tijorat banklarida auditorlik tekshiruvining asosiy funksiyalariga quyidagilar kiradi: tijorat banklarining kapitallashuv darajasi, ustav kapitali va mablag'lari manbalarini to'g'ri shakllantirish, ularni saqlanishi va maqsadli ishlatilishini audit qilish; banklarning kredit resurslaridan to'g'ri va samarali foydalanishni nazorat qilish, kredit portfelini tasniflash va tahlil qilish; ichki bank operatsiyalarini amalga oshirilishini tekshirish va ularning maqsadga muvofiq sarflanishini nazorat qilish; ichki audit xizmatining tashkil etilishiga baho berish; axborotlarga ishlov berishni avtomatlashtirish darajasini nazorat qilish va axborotlarni sir saqlanishini tahlil qilish; boshqa banklardan olingan kredit resurslarini va vaqtinchalik mablag'lardan to'g'ri foydalanishini tekshirish kabilardir"[1].

Tashqi bank auditining asosiy maqsadi tijorat banklari bilan tuzilgan shartnoma asosida moliyaviy hisobot ko'rsatkichlarini buxgalteriya hisobi ma'lumotlariga mos kelishini auditorlik tekshirishlarini tashkil etish va uni o'tkazishdan iborat. "Tashqi audit jarayonida auditorlik dalillari yig'iladi va bu dalillar asosida auditorlik hisobotini tuzadi, tijorat banklarining moliyaviy hisobotlarining haqqoniyligini auditorlik xulosasi orqali tasdiqlanadi. Shu bilan birga tijorat bankining moliyaviy xo'jalik faoliyatidagi yo'l qo'yilgan kamchiliklarni bartaraf qilish, uni yaxshilash bo'yicha o'z tavsiyalarini rahbariyatga xat shaklida yozma ravishda beradi"[2]. Har qanday moliya institutlari o'z qonuniyatlari va ziddiyatlari ta'sirida, shuningdek, atrof-muhit bilan o'zaro bog'liq holda rivojlanadi. Auditorlar bu jarayonlarni tasvirlashga, turli bank tizimlarining taraqqiyoti natijalariga ilmiy asosda baho berishga uzviy yondoshish zarurligini birinchi bo'lib anglashlari lozim. Tijorat banklari ma'lum davrda mulkdorlar oldida, shuningdek, ba'zan tashqi muhitda turuvchi uchinchi shaxslar oldida hisob berishga majbur hisoblanadi.

Tijorat banklarining ichki audit jarayonida muhim masala auditda axborot riski darajasini kamaytirish uchun ichki audit jarayonida muhimlilik va auditorlik riski masalasi bo'yicha bankning faoliyatiga doir obyektiv axborot bo'lishi muhimdir.

Ma'lumki, ichki audit tekshiruvining asosiy ma'lumotlarni olish bazasi bo'lib tijorat bankining buxgalteriya hisobi ko'rsatkichlari, boshlang'ich hujjatdan boshlab yillik moliyaviy hisobotgacha bo'lgan ma'lumotlar hisoblanadi. Ichki auditorlar tekshirish jarayonida ichki auditning ishchi standartlarida belgilangan maxsus uslublardan

1 Ибрагимов А.К. Аудитнинг халқаро стандартлари асосида тижорат банкларида ички аудитнинг ташкилий асослари. Ўқув қўлланма. –Т.:Молия, 2013. – 384 б. Б.34-35.

2 Ибрагимов А.К., Сугирбаев Б.Б. Бюджет назорати ва аудити. Ўқув қўлланма. – Т.: "infoCOM", 2010.-192 б.

foydalanib, auditorlik dalillarini yig‘adi, moliyaviy hisobotning haqqoniyligi va to‘g‘riligini auditorlik xulosalari bilan tasdiqlaydi va buxgalteriya hisobi ma’lumotlarini tuzatishga doir o‘zlarining takliflarini beradi, qo‘shimcha provodkalar va buxgalteriya hisobidagi yozuvlar bo‘yicha fikr-mulohazalarini beradi.

Tijorat banklarida ichki auditorlik risklarini ko‘rib chiqish uchun, eng avvalo, auditorlik riski tushunchasiga aniqlik kiritish lozim.Chunki banklarning ko‘p jihatlari kabi, kelajakda bizni qanday xavf-xatar kutayotganligini to‘liq ko‘ra bilish yoki risklarni to‘liq bartaraf eta imkoniyati mavjud emas. Ammo, zamonaviy axborot texnologiyalar va olimlarning ushbu masalada olib borayotgan izlanishlari natijasida bu risklarni minimalashtirishga yordam beradi. Shu sababli tijorat banklarida shu o‘rinda “risk” atamasiga ta’rif berish lozim.

Ushbu masalada prof. Smirnova L.R. (2001) “Bank riski ehtimoliy hodisaning qiymat o‘lchovi bo‘lib, u yo‘qotishlarga olib keladi” degan fikrni bildirgan[3]. Bundan tashqari ushbu masala bank faoliyatiga tegishli ilmiy izlanishlarida (Maramigin M.S.,Balin S.Y., 2010) bank riski quyidagicha talqin qilingan , ya’ni, “Kredit tashkilotlari tomonidan amalga oshiriladigan, bank operatsiyalarining o‘ziga xos xususiyatlari bilan bog‘liq yo‘qotish xavfi”[4].

Ammo risk har doim ham yo‘qotishni keltirib chiqarmaydi. Masalan ushbu masalada prof. Gryaznovoy A.G. tomonidan shunday fikr bildirilganligini ko‘rishimiz mumkin: Tijorat tashkiloti kelajakdagi daromadlarini hajmini maksimallashtirish maqsadida biror turdagi riskli faoliyatni amalga oshiradi. Shu bois, bu faoliyat faqat yo‘qotishni keltirib chiqaradi degan fikrga to‘liq qo‘shila olmaymiz[5].

Shunday qilib yuqoridagi fikrlarni umumlashtirib ularni quyidagicha talqin etishimiz mumkin. Tijorat banklari ichki auditida risklarni baholash masalalarini ikki asosiy qismga bo‘lib ko‘rishimiz lozim. Bir tomonda tijorat banki ichki auditi tizimi bo‘lsa ikkinchi tomonda risklarni boshqarish tizimini atroflicha o‘rganish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Bank ichki auditi faoliyati bo‘yicha bir qator olimlarni fikr mulohazalarini tahlil qilganda ichki audit asosan – ichki nazorat tizimining samaradorligiga baho beruvchi faoliyat turi sifatida o‘rganiladi.

Bu borada Podolskiy V.I. Savin A.A., Sotnikova L.V.. (2011) “Ichki audit iqtisodiyot subyektida uning mulk egalari manfaatlarini ko‘zlab tashkil etilgan va uning ichki hujjatlari bilan tartibga solingan buxgalteriya hisobini yuritishning o‘rnatilgan tartibiga amal qilinishini va ichki nazorat tizimi faoliyati ishonchliligini nazorat qilish tizimi hisoblanadi”[6] deb fikr bildirgan.

Bundan tashqari, risklarni boshqarish tizimi va ichki audit tizimining bog‘liqligi yuzasidan bir qator olimlar tomonidan izlanishlar olib borilgan. Bu kabi qarashlar Abdiyeva Sh.N.ning (2015) asarlarida quyidagicha ta’rif berilgan “O‘zbekistonda ichki auditning birinchi shakli rivojlangan bo‘lib, tashkilotda ichki audit xizmatining tashkil qilinishi quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

- material hamda mehnat resurslaridan samaraliroq foydalanish;
- moliyaviy hisobot sifatini oshirish yo‘li bilan samarali shartlarda investitsiyalarni jalb etish;
- xarajatlarni qisqartirish;
- korxona tavakkalchiligini pasaytirish”[7].

Auditor nuqtayi nazaridan risklarni boshqarish masalasida ba’zi manbalarda (GAAP.ru, 2009) auditning maqsadi, korxonaning moliyaviy hisobotlariga bo‘lgan ishonchni ifoda etish bo‘lishiga qaramay, xalqaro amaliyot va auditning xalqaro standartlari shuni ko‘rsatadiki, audit qilinadigan tashkilot faoliyatini tekshirmasdan va faoliyat bilan bog‘liq risklarni baholamasdan, moliyaviy hisobotga biror-bir asosli ishonch bildirish mumkin emas, deb fikr bildirilgan.

Fikrimizcha, bu kabi qarashlar audit tizimini nafaqat kuzatuvchi balki risklarni boshqarish tizimining asosiy qismi sifatida qayta ko‘rib chiqish imkonini beradi. Auditning risklarni boshqarish tizimida ishtiroki nafaqat bank rentabelligi, balki uning uzoq vaqt jon saqlashi uchun ham muhimdir.

Odatda tijorat banklari auditning bank operatsiyalari bank siyosati va yo‘riqnomalariga muvofiqligini tekshirishga asoslangan an’anaviy modellaridan foydalanadi. Tijorat bank kengashi yoki aksiyadorlari audit xizmatidan vaqti-vaqti bilan bank uchun muhim bo‘lgan risklarni oldini olish bo‘yicha tizimli ishlarni olib borilishini, audit xizmati tomonidan berilayotgan maslahatlarda ushbu risklarni inobatga olinishini talab qilishlari lozim. Bu tijorat banklari ichki auditi nafaqat ichki nazorat samaradorligi balki risklarni boshqarish tizimining samaradorligini audit qilishi ko‘zda tutilmoqda. Tijorat banki faoliyatini nazorat qilish sohasida risklarni boshqarish tizimini samaradorligini audit qilish o‘z-o‘zidan riskga asoslangan yondashuvni talab qiladi.

Mavjud variantni tanlash yoki yangilarini ishlab chiqish va keyinchalik auditor tomonidan tekshirishlar paytida ma’lum usullarni qo‘llash uning kasbiy mulohazasi va ushbu sohadagi ish tajribasiga asoslanadi. Savol tug‘iladi, auditor test metodikasini aniqlashda qanday omillarni hisobga olishi kerak?

Endilikda, auditning nazariy jihatlariga to‘xtalamiz. Tekshirish usullarini ishlab chiqishda bir qator yondashuvlar mavjud [2]. Quyidagi to‘rt yondashuv qolganlaridan ajralib turadi (1-rasm).

---

3 Смирнова Л.Р. Банковский аудит: Учеб. пособие/Под ред. проф. М.И. Баканова. –М.: “Финансы и статистика,” 2001. – 448 с.
4 Марамыгин М.С.,Балин С.Е., Риск и его место в банковской деятельности. //Известия УрГЭУ. 2010. 4(30). С.34-36.
5 Финансов-кредитный энциклопедический словарь/под ред.А.Г.Грязновой. –М.:Финансы и статистика, 2002.С.49-51.
6 Подольский В.И.,Савин А.А., Сотникова Л., Основы аудита. –М.:Финансы и статистика, 2011. –456 с.
7 Абдиева Н.Ш.Корхоналарда ички аудитни ташкил ыилишнинг хусусиятлари. //“Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий электрон журнали. –№ 4, июл-август, 2015. 1-10-бетлар.

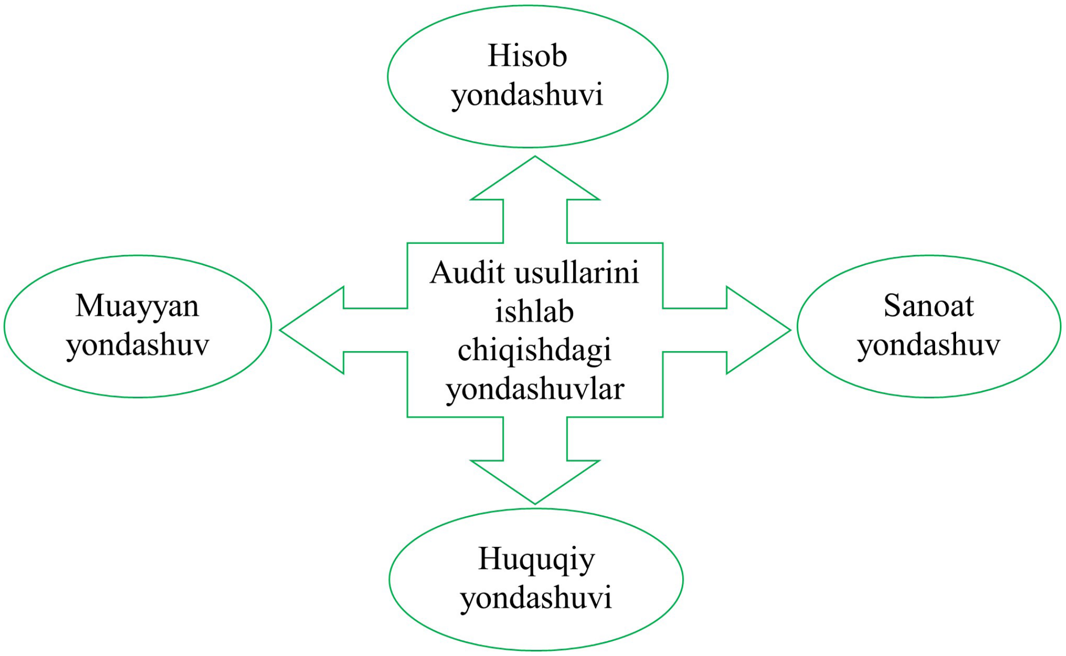

1-rasm: Auditorlik tekshiruvi usullarini rivojlantirish yondashuvlari

Yondashuvlarning har birining mohiyati nimada? Metodologiyani yaratishda buxgalteriya yondashuvi moliyaviy hisobotlarni aniq bo'limlarini tekshirishga asoslangan. Masalan, asosiy vositalarni tekshirish usuli, moliyaviy natijani shakllantirishning tekshirish usuli va boshqalar.Ushbu yondashuv bilan ular bo'yicha hisob-kitoblar, oborotlar va qoldiqlar batafsil o'rganilib tekshiriladi.

Sanoat yondashuvi iqtisodiyotning aniq bir sohasiga tegishli bo'lgan korxonaning xususiyatlarini hisobga olgan holda audit metodologiyasini shakllantirishga imkon beradi. Masalan, telekommunikatsiya kompaniyalarini tekshirish metodologiyasi.

Tekshirish metodologiyasini ishlab chiqishda huquqiy yondashuv bilan auditor tekshirilayotgan tashkilotning iqtisodiy faoliyatining huquqiy tomonini hisobga oladi. Masalan, ustav kapitalining shakllanishini tekshirish metodologiyasi. Muayyan yondashuvdan foydalangan holda auditor bir xil, o'ziga xos xususiyatlari va xususiyatlariga ega bo'lgan kompaniyalar uchun tekshirish metodologiyasini ishlab chiqishi mumkin.

Bunday parametrlar sifatida maxsus soliq rejimi, tashkiliy-huquqiy shakli va tashkiliy tuzilishi va boshqalarni ko'rib chiqish mumkin. Metodikani ishlab chiqishda auditor bir vaqtning o'zida bir nechta yondashuvlarni hisobga olishi kerak, bu esa, o'z navbatida, tekshirilayotgan subyektning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish va auditni yanada samarali o'tkazish imkonini beradi.

Muhimlik va auditorlik riski o'rtasida teskari bog'liqlik mavjud: ahamiyatlilik darajasi qanchalik baland bo'lsa, auditorlik tavakkal darajasi past bo'ladi va aksincha.

Auditorlik riskini aniqlash masalasini ko'rib chiqishda auditorlik riski va ma'lumot hajmi o'rtasidagi bog'liqlik tasdiqlanadi.

Umum qabul qilingan auditorlik riski DAR-Desired audit risk (auditorlik riskining maqbul to'plami) quyidagilardan iborat bo'ladi:

DAR=IR*CR*DR

DAR-Desired audit risk (auditorlik riskining maqbul to'plami);

- IR-Internal risk(ichki xo'jalik riski);
- CR-Control risk(nazorat riski) ;
- DR-Detection risk(xatolikni topa olmaslik riski).

Xatolikni topa olmaslik riski bu, asosan, auditor faoliyati bilan bog'liq bo'lgan riskdir, xo'jalik ichidagi va ichki nazorat risklari tekshirilayotgan shaxsning o'ziga bog'liqdir. Risklarni tavsiflash uchun "past", "o'rta", "yuqori" tushunchalar qo'llaniladi.

Binobarin, agar auditor tomonidan ichki xo'jalik riski va ichki nazorat riskini yuqori deb baholansa, unda xatolar tekshirilayotgan tijorat banki faoliyatining natijasi ekanligi aniq va auditor xatolarni aniqlamaganligi uchun javobgarlikni o'z zimmasiga olmaydi. Bunday holda aniqlanmaslik riski past bo'ladi. Auditorlik risklari o'rtasidagi bog'liqlikni quyidagicha tasavvur qilish mumkin (2-rasm).

Xatolikni topa olmaslik riski auditorlik tekshiruvi davomida talab qilinadigan dalillar miqdorini belgilaydi. Agar bu risk past bo'lsa, unda dalillar hajmi va axborot bazasi yanada kengroq talab qilinadi.

		Topa olmaslik riski		
Ichki xo‘jalik riski	Yuqori	**Past**	**O‘rtachadan past**	**O‘rtacha**
	O‘rtacha	**O‘rtachadan past**	**O‘rtacha**	**O‘rtachadan baland**
	Past	**O‘rtacha**	**O‘rtachadan baland**	**Yuqori**
		Yuqori	O‘rtacha	Past
		Nazorat riski		

2-rasm: Tijorat banklarida auditorlik risklarining bog‘liqligi.

Boshqacha qilib aytganda, agar aniqlanmaslik riski kamaysa, u holda

- proseduralar soni ko‘payadi va ularning mohiyati o‘zgaradi;
- tekshirishga sarflangan vaqt ko‘payadi;
- auditorlik namunalarining hajmi oshmoqda.

Tekshirish metodologiyasini ishlab chiqishda auditor auditorlik risklarini baholash, u ishlaydigan axborot bazasining ahamiyati va hajmini hisobga olish kerak. Darhaqiqat, ushbu omillar asosan auditorlik xulosasi bo‘lishi kerak bo‘lgan auditorlik amallarini tanlashga ta’sir qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu maqola doirasida amalga oshirilgan tadqiqot ishini o‘tkazishda tijorat banklari umumiy risklarni boshqarish tizimida ichki auditning tutgan o‘rni, risklarga asoslangan audit tizimining rivojlangan davlatlar amaliyoti asosida afzalliklari va undan erishilishi kutilayotgan natijalar tahlili, solishtirish, taqqoslash, induksiya, deduksiya, pozitivizm, eksprimentlar va so‘rovnomalar, natijalarni tanlanmadan populyatsiyaga qarab umumlashtirish, svod tahlili va boshqa usullardan foydalanildi. Banklarda moliyaviy hisobotlarini audit qilish jarayonini shakllantirish, ayniqsa, konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobotini tuzish jarayonida foydalaniladigan turli shakldagi hisobot shakllari, ularni auditida auditning xalqaro standartlaridan foydalanilgan va ularning natijasida moliyaviy hisobotlarni xalqaro talablarga moslab taqdim qilingan.

Tadqiqot davomida sifat usullaridan ham foydalanilagan. Nomiqdoriy tartib taomillar buxgalteriya hisobi sohasida, ya’ni schyotlar va o‘zaro bog‘lanishlar to‘g‘ri, qonuniy va to‘liq ekanligi to‘g‘risidagi xulosalar qilishga imkon beruvchiga umumiy bilimlarga asoslanadi.

TAHLIL VA NATIJALAR MUHOKAMASI

Auditorlik tashkiloti tijorat banklarida auditorlik dalillari asosida auditorlik xulosasini va hisobotini shakllantiradi. Uning natijalari asosida ijobiy yoki salbiy xulosa tuzilib, shu asosida moliyaviy hisobotni chop etish bo‘yicha tegishli qaror qabul qilinadi.

Ushbu holatda muhim masala auditorlik risklarini baholash tartibi hisoblanadi. Auditorlik risklarini baholashdan oldin uning maqbul to‘plamini belgilovchi formulaga yana bir bor murojaat qilishga to‘g‘ri keladi. Auditorlik riskini baholashda ushbu risklarni har biri bo‘yicha tegishli baholarni topishimiz lozim. Masalan: topa olmaslik riski va uni baholash bo‘yicha R.D.Do‘smuratov tomonidan quyidagicha fikr bildirilgan: “Aniqlanmaslik riskini ikki guruhga bo‘lish mumkin:

1. Tahliliy risk – bu tahlil amallari (ishlari) bajarilganda jiddiy xatolarga yo‘l qo‘yilish riskidir. Bunday xatolarni auditor ko‘rishi mumkin, ammo juda murakkabligi hamda o‘zining malakasi yetishmasligi sababli tushunmasdan o‘tkazib yuborishi mumkin.
2. Tanlashdagi risk – bu jiddiy xato-kamchiliklarning nazorat testlarini o‘tkazish (tanlab olish) chog‘ida ham, xo‘jalik muomalalarini mohiyatan tekshirish chog‘ida ham aniqlanmay qolish ehtimolidir.”

Demak, ushbu risklarni shu guruhlar asosida baholash lozim. “O‘zmilliy banki” bo‘yicha auditor tomonidan aniqlangan ichki xo‘jalik riski – 90 %, nazorat riski – 58 % va topa olmaslik riski – 8 %ni tashkil etadi. Ushbu formula bo‘yicha hisoblaganimizda quyidagicha natijaga erishildi.

DAR=IRxCRxDR =0,90x0,58x0,08=0,04176 yoki 4,2%

Ushbu formula asosida auditor hisoblash natijalari bo‘yicha auditning maqbul to‘plami 4,2% yuqori bo‘lmasligi, uning fikri bo‘yicha ushbu rejalashtirishda asos bo‘lib xizmat qiladi.

Shunday qilib, tijorat banklarida ushbu formula yordamida bank tizimining ichki audit tekshiruvlarini amalga oshirishda bevosita ushbu ko'rsatkichlardan foydalanishimiz mumkin.

Tashqi audit tomonidan ushbu ko'rsatkichlar 5 yil davomida "O'zmilliy banki"da quyidagicha bo'lgan.

1-jadval: "O'zmilliybanki"da tashqi audit tomonidan auditorlik riskining maqbul to'plami dinamikasi

№	Ko'rsatkichlar	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1.	Ichki xo'jalik riski	0,88	0,90	0,83	0,85	0,82	0,89
2.	Nazorat riski	0,58	0,58	0,60	0,62	0,59	0,61
3.	Topa olmaslik riski	0,08	0,08	0,09	0,08	0,10	0,09
4.	Auditorlik riskining maqbul to'plami	0,0408	0,0417	0,0459	0,0412	0,0435	0,0543

Ushbu jadvaldan ko'rinib turibdiki, 2022-yil 5,43%, 2017-yili 4,08% bo'lib, qolgan yillarda auditorlik riskining maqbul to'plami 4,2% atrofida ko'rsatkichni tashkil etgan. Lekin ushbu usul yaxshi bo'lganligi bilan auditor ko'pchilik hollarda undan foydalanmaydi va ushbu formula samarasi kamroq. Shu sababli samarali reja tuzish maqsadida auditor tomonidan riskni hisoblashning ikkinchi usulidan foydalanadi, ya'ni topa olmaslik riskini aniqlaydi va tegishli auditorlik ma'lumotlari asosida ushbu ko'rsatkich hisoblanadi. Shu maqsadda auditorlik riski modeli quyidagicha qayta hisoblanadi:

DR=DAR/IrxCR

Yuqoridagi ma'lumotlar asosida auditor tomonidan o'ziga maqbul auditorlik riskini 5% deb belgiladi. U holda yuqoridagi ma'lumotlar asosida hisoblaganimizda quyidagicha ko'rsatkichlarga erishildi:

DR= 0,05/0,8*0,5=0,125

Demak, ushbu formulaga ko'ra, auditning mohiyatidan kelib chiqib, auditorlik tekshiruvi natijasi bo'yicha auditning ishonchlilik darajasini aniqlashimiz mumkin.

Uni hisoblashda 100%-12,5%= 87,5% ni tashkil etadi.

2-jadval: Auditorlik riski to'plamlarini auditning maqbul to'plamiga bog'liqligini tahlili

Auditorlik riskining maqbul to'plami	Ichki nazorat riski	Nazorat riski	Topa olmaslik riski	Auditning ishonchlilik darajasi
5%	80%	70%	8,9%	91,1%
4,5%	75%	75%	8%	92%
4%	85%	70%	6%	94%
5%"	75%	80%	8%	92%

"O'zmilliybanki" auditini amalga oshirishda audit natijasi bo'yicha kutilayotgan ishonchlilik darajasi 87,5% ni tashkil etadi va bank auditning vazifasi audit o'tkazishda audit tanlovini yanada kengaytirish va tekshiruvlar ko'lamini ko'proq qismini jalb etishga qaratishi lozim. Shunday qilib, ushbu formulaga ko'ra ichki xo'jalik riski va nazorat riski bilan topa olmaslik riski o'zaro bog'liq bo'ladi va ular turli kombinatsiyalarda turlicha ta'sir qiladi.

Ushbu jadvalda ko'rinib turibdiki, audit o'tkazish jarayonida topa olmaslik riski doimiy ravishda mavjud bo'ladi Chunki audit jarayonida tanlash jarayoni darajasi qanchalik to'liq bo'lsa, shunchalik ushbu ko'rsatkich kichik bo'ladi va ushbu ma'lumotlarda yuqoridagi model bo'yicha auditorlik riskini hisoblash tartibi keltirilgan. Auditning maqbul to'plami, odatda, xalqaro audit jarayonida 5% yaqin deb qaraladi va ushbu ko'rsatkich auditorlik firmasida ham qo'llanilganda auditning ishonchlilik darajasi 92 foizdan yuqori bo'lgan. Lekin shuni ta'kidlash kerakki, audit qilish jarayonida tanlash usullaridan foydalanilmasdan 100% audit jarayoni qamrab olinsa, u holda ishonchlilik darajasi ham 100 ga teng bo'ladi.

Tijorat banklarining faoliyatini audit qilishda risklarni to'g'ri baholash muhim ahamiyatga ega. Shu sababli ushbu sohada risklarni baholash masalasi bo'yicha iqtisodchi-olim Norqobilov S. tomonidan quyidagicha fikr bildirilgan: "Shu bilan birga, auditorlar bank tomonidan amalga oshirilgan barcha ham iqtisodiy, ham buxgalteriya operatsiyalarining to'g'riligini baholashlari lozim, diqqat-e'tiborni ko'proq bankning barqarorligiga qaratishlari kerak. Masalan, Buyuk Britaniyada audit masalasi bir oz boshqacharoq bo'lib, bankning nomoliyaviy omillariga,

o‘lchab bo‘lmaydigan tomonlariga ko‘proq urg‘u beriladi. Xususan: kadrlar siyosati (malakali kadrlarni yollash imkoniyati va yetarliligini ta’minlash, asosiy xodimlarning mehnatiga to‘lovlar samaradorligi, asosiy xodimlarni yo‘qotish oqibatlari); qarorlarni qabul qilish shartlari va majburiyatlarini taqsimlash (qarorlarni hujjatlarda aks ettirish, hisob-kitoblarni olib borish va bu jarayonlarni nazorat qiluvchi hamma darajadagi shaxslar o‘rtasidagi vazifalarning aniq taqsimlanishi); risktavakkalchiliklarni boshqarish (aniqlash protseduralari, tavakkalchiliklarni o‘lchash va kuzatish, ular bo‘yicha hisobotlar mavjudligi).”

Ushbu sharoitda risklarni boshqarish, eng avvalo, bank auditi risklarini boshqarish muhim va dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Chunki ular bevosita bank risklariga ham bog‘liq bo‘lib, ularni minimallashtirish auditorlik risklarini ham kamaytirish imkonini beradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yuqoridagi holatlar tijorat banklarida moliyaviy holati tahlilidagi muammolarning mavjudligi ushbu mavzuning dolzarbligini belgilab beradi va banklarni barqaror resurslar bilan ta’minlanishini takomillashtirish yo‘llarini chuqur ilmiy tahlil qilishni taqozo etadi.

1. O‘zbekistonda auditorlik xizmatlari bozorining shakllanishi o‘ziga xos xususiyatlarga ega. Shu tufayli uni takomillashtirish bo‘yicha xalqaro audit standartlari talabiga mos ravishda o‘zimizning xususiyatlarimizdan kelib chiqib tegishli tavsiyalar ishlab chiqilishi lozim.
2. Auditorlik tashkilotlarining samarali faoliyat ko‘rsatishi uchun ularning ichki standartlarini (qoidalarini) shakllantirish lozim. Ammo bunday tartib hamon ishlab chiqilmagan. Shu tufayli auditorlik tashkilotlarining ichki standartlari, tijorat banklarida auditorlik tekshiruvlarini o‘tkazishga doir tavsiyalar ishlab chiqildi va ilmiy jihatdan asoslab berildi;
3. Ichki audit uslubiyoti ma’lum bosqichlar bo‘yicha tashkil etilib, ularni, bizning fikrimizcha, quyidagi bosqichlarga bo‘lishimiz mumkin:

risk darajasi past bo‘lgan sohalar kam tekshiriladi yoki u qadar sinchiklab tekshirilmaydi. Xulosa qilib aytganda, tijorat banklari moliyaviy holatini tahlili iqtisodiy mohiyati va tushunchasi ko‘pqirrali bo‘lib, zamonaviy sharoitda uni chuqurroq va teranroq boshqarish yuzasidan qabul qilinadigan qarorlarni samaradorligini oshirishga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Bank faoliyatining moliyaviy natijalarini tekshirishda auditorning professional sifatida fikr yuritishidan kelib chiqqan holda nazorat vositalari riskini baholash uchun, bizning fikrimizcha, quyidagi yondashuvning bittasidan foydalanish o‘rinlidir:

1. Muvofiqlik bo‘yicha tekshiruv o‘tkazish. Bunda muvofiqlik bo‘yicha tekshiruv o‘tkazish va olingan ma’lumotlar asosida nazorat vositalari riski darajasini aniqlash zarur;
2. Daromad olish manbai yoki operatsion xarajatlar bo‘yicha majburiyat sifatida xizmat qilgan bank operatsiyalariga doir nazorat vositalarini baholash (bazaviy operatsiyalar bo‘yicha nazorat riskini baholash). Demak, kreditlar bo‘yicha foiz daromadlarini tekshirishda mijozlar auditor tomonidan mijozlar ishtirokidagi kredit operatsiyalarini tekshirish davomida bajarilgan nazorat vositalari ishonchliligini baholash natijalaridan foydalanishi lozim. Ta’kidlash kerakki, bunday yondashuvni xarajatlarning boshqa moddalariga nisbatan ham qo‘llash mumkin (mehnatga haq to‘lash, asosiy vositalarni saqlash xarajatlari, amortizatsiya ajratmalari, to‘langan soliqlar va hokazo).

Adabiyotlar / Literatura / Reference:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-fevraldagi “Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o‘tish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” qarori, PQ-4611-son, http://lex.uz/docs/3107040.
2. Mirziyoyev Sh.M. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senati va Qonunchilik palatasiga murojaatnomasi. 2020-yil 25-yanvar. –Toshkent: “O‘zbekiston”, 2020. – 30 b.
3. Ибрагимов А.К., Марпатов М.Д., Ризаев Н.Қ. Халқаро молиявий ҳисобот стандартлари асосида банкларда бухгалтерия ҳисоби. Ўқув қўлланма. –Т.:Молия, 2010. –272б. Б.64-65.
4. Дусмуратов Р.Д., Тулаев У.И. Молиявий хисобот: назарий, услубий ва амалий жиҳатлари. –Т.:. “Extremum-Press”, 2012, 144 б.
5. Ибрагимов А.К., Умаров З.А., Ҳотамов К.Р., Ризаев Н.К. – “Тижорат банкларида молиявий хисоботнинг халқаро стандартлари” ўқув қўлланма –Т. : “IQTISOD – MOLIYA” нашри. 2019. –241 б.
6. Ибрагимов А.К, Очилов И, Ризаев Н. “Молиявий ва бошқарув ҳисоби”.Т.: “Иқтисод-молия”, 2009. –367 б.
7. А.В. Вахабов, А.К. Ибрагимов, Н.К Ризаев. Тижорат банклари ташқи аудитда халқаро молиявий хисобот стандартларини жорий этиш методологияси. –Т. Молия, 2011. –Монография. –188б.

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Alfraganus universiteti dotsenti, i.f.f.d. (PhD) Fayziyev Oybek Raximovichning umumiy tahriri ostida nashrga tayyorlandi.

O'zbek tili muharriri: Ulug'bek Eshmuradov
Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov
Rus tili muharriri: Abdimo'min Alikulov, i.f.d., professor
Musahhih: Xondamir Ismoilov
Sahifalovchi va dizayner: Bobur Ochilov

2024. Maxsus son

© Materiallar ko'chirib bosilganda ""Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027
Topshirildi: 10.04.2024-yil. Nashrga ruxsat etildi: 19.04.2024-yil.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro‘yxatdan o‘tkazilgan.